

САҢА ОЛОХ

Чурапчы улуунун хаһыата

ХАҢЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАКСАР

2004 СЫЛ
ЫАМ ЫҢЫН
6 КҮНӨ
ЧӨПӨР
№ 51
(9112)

ИННИБИТИГЭР КИЭН ХАЙЫСХАЛААХ УЛАХАН СОРУКТАР ТУРАЛЛАР

Чурапчы улууна 2003 сылтан саалаан олохтоох байэни салайыны улуубулатыгар үлэлээн-хамсаан олоор. Аспыт сыл алтынны 6 күнүгэр "Олохтоох байэни салайыны сүрүн хайысхаларын туйуун" Российскай Федерация анал Сокуона тахсыбыта. Бу Сокуонга олобуран, Саха Республикатын Президентэ В.А.Штыров 2004 сыл тохсунуу 8 күнүгэр 1373 №-дээх Ыйаадын улуустарга, куораттарга олохтоох байэни салайыны тэрээнин болпуростарын быһаарар сорукутаах үлөһөр саалааннылар. Ол курдук, республика таһымынан олохтоох байэни салайыны Сэбиэтин муньабын вице-президент А.К.Акимов салайан үлэстэр. Сэбиэ муньаба ый ахсын ытыллан кэллэ. Манна республика министр-дэр, комитеттар председателлэрэ, улуустар, куораттар баһылыктара отчоттуулар. Биһиги улуус аспыт сылга отчоттаан турабыт. Бу муньаха республика Президентэ, Дальнай Востокаады уокүрүк бэрэстэбиитэллэрэ, Ил Түмөн депутаттара хас да төгүл кыттыны ытылар.

2003 сылга улуустар, куораттар муниципальнай тэриллилэрин үлэлэрин түмүктэрин таһаардылар уонна үлэлэригэр сыана-былларын онордулар. Бу тэриллилэр бэрэстэбиитэллэх органнын муньаба уонна олохтоох байэни салайыны дьаһалтала боломсуһуларын тыһаран үлэлэһиннэрэ Устаалка олобуран ытыллан кэллилэр. Улуустар социальнай-экономическай сайдыыларыгар Президент үлэтин түмүктэринэн 10 боротукул отчотулуубута сүрүн орулу ылар бэлэстэнэ.

Биһиги улууска социальнай-экономическай сайдыыты туйуунан анал ыйаах тахсыбыта. Бу ыйаах олохтоох киллэринэн си-бээстэн СР Правительствотун Председателэ Е.А.Борисов 2003 сыл балааҥан ыйыгар мизэстатигар тахсан муньах онорон, Правительствотун анал уураадын таһаардыбыта. Ошон билгин ытыллы-быт үлэлэри аахсыбакка туран, 2003 – 2007 сылларга улуус социальнай-экономическай сайдыытыгар чопчу сыаллаах-сорукутаах үлэ ытыллар. Холобур быһыытынан эттээх, СР Олорор дьыра, коммунальнай хаһаайыстыбага уонна энергетикага министр-ствотун көһө сылдар коллегията кырата суох көмөнү отчотуун нэһилиэһинэйдүүр буолуохтаах. Тэя хаһаайыстыбатын, Дору-буяа харыстабылын, Уерэх министрстволарын кытта биһиги үлэ-лэһиннэ дьыалабыай хэспэтигэр улуус инники сайдыытыгар кырата суох оруланыахтара.

Тэя хаһаайыстыбатын салгы сайыннары болпуростарыгар республика президентскэй Программатта бөлөхчө хоннохтоохтук үлэлээн эрэр. Аспыт-үөлүтүр салаага угулуубут үп-харчы суоту-гар үтү аспыт сыхтар олохтоох киллэрлэр. Олорон саамай ула-ханаара уонна сыаналаахтара Мугудайдаагы аспыт-үөлүтүр ком-бинат буолар. СР Экономическай сайдыыга министрствотта мун-иципальнай тэриллилэри социальнай-экономическай балаһыан-наларынан түөрт бөлөхчө араарар. Бастагы, ол эбэтэр ортоно үрдүтүн сайдыылаах улуустар, куораттар бөлөхтөрүгэр Дьоксуу-кай, Нерюнгри, Мирнэй куораттар, Уһуэ Халыма, Ньурба, Лен-скэй улуустара кириилэр. Иккис бөлөхчө, ол эбэтэр орто сайды-ылаах улуустар ахсааннарыгар 17 улуус кириэр. Олор истэригэр Кэбээйи, Уус-Майа, Эдьигээн, Верхоянский, Мэҥэ-Хаҥалас, Му-ма, Чурапчы, Уус-Алдан, Амма, Таатта, Нам, Хаҥалас, Алдан, Ана-абыр, Абый улуустара бааллар. Уһуэ бөлөхчө сэттэ улуус кири-дэ: Эбээн-Битангай, Сунтаар, Өймөкөөн, Бүтүү, Өлүкүмэ, Өлөөн, Орто Халыма улуустара. Төрдүс бөлөхчө Булуҥ, Горнай, Уһуэ Бүтүү, Аллайыаха улуустара киридилэр.

2004 сылга сорукутаах туйуунан нэһилиэһинэйдэ иһитинэрэн турабыт. Тэя сирин улууна буоларбытынан, сүрүн дохуоттаах са-лаабытынан эт, үт, буудук, хортуолуптук, оһурут аһа буолаллар. Былааннар инники сыллары кытта таһаарыах улаахтар, ол эбэ-тэр билгитин үп-харчы улаатыта нэһилиэһинэйдэ дохуоттаах буолу-тутар тириэрдэр. Онук улуубулатын тэрийэн илэбит. Аһылыга кырымыч буолан, сылгыга ыраахтар үөскэтиллэр. Өлүөнэ уу-та Чурапчы күөлүгэр калар кыахтанна, билгитин бөлөһүнүн үлэлэр бара тураллар. Уһуэ хаһааны болпуростарыгар СР Правительст-вотун Председателит солбуйааччы Д.Ф.Наумова туруорсан, мун-

ньах ытан боротукул отчотулуунна. Хоту олорор нэһилиэктэри: Сылангы, Кытаанаагы, Арыылаагы уулаһыны түргэтэргэ сыа-соруку туар.

Быйыл түгүбүт хаһааҥытаагар даһаны элбэхтик ытыллан кэллэ. Үбүлэни өтүгэр этэр уустук. Ханныа тух тугулар ханнык кэрдиһкэ тиийбиттэрин хаһааҥтан ааһан, билэи олоһуот. Улуус-ка "Үтү дьыала" көрүһүнэн үлэ саалаан барарытан киһи сүргэ-тэ көтөүлүлэр. Төһө да үп-харчы кырымыч буоллар, Одь-луунга, Сыланга култура дьылаһа, Мугудайга спортивнай саа-ла, Хатылыга начальнай оскуола дьылаһа, "Чурапчыга Тулукчаан" уһууаан саҥа корпуна тугулаһалар. Маньаха нэһилиэктэр дьаһал-тала, биһи дойдубаахтар, олохтоохтор биһи өйгө-санаага кэлэн үлэли-хамсы сыдыаһалара үтүө холобур буолар.

Улуус социальнай-экономическай сайдыытыгар таас суоллары түтү болпуростара сүрүн быһаарар орулу ылаахтара. Ол кур-дук, соһуруу, хоту нэһилиэктэргэ таас суол отчотуруу салгы ытыллыаба, хас сыл ахсын бөлүөлүктэр ис суоллары, улуус-саларын гравийдаһыны учаратынан ыттары былаанныбыт. Бый-ылгы сылга Арыылаах уонна Алабар нэһилиэктэригэр бу үлэ ы-тыллар. Республиканскай программага сеп түбэһинэрэн, үрдүк күүрүлээх Табага – Чурапчы аэропортун таһаардылан, улуус нэһилиэктэрин туруктаах уотунан хааччыйы быһаарыллытыгар кыахтар үөскүлүлэр.

Хардарыта биһиги үлэлэһин дьылаһабыгар олобуран, теле-фоннай сибээһи цифровыйга көһөрүү үлэһи салгы ытыллар. Майа – Чурапчы радиорелейнай салгы сибээһин 2004 сылга "Го-ризон РТ" бэдэрээтлэр тэрилтэ бырайыактаан тугуоба. Очоту-гар тахсы канала элбээбэ, сотовый сибээс баар буолуоба. Нэһилиэһинэйдэ олоһун таһымын үрдэтигэр сүрүн орулу телевиде-ние ылар. Саха сирин канальн көрүү бары нэһилиэктэргэ, кырым участактарга киридэ. Итэһэспит дьон олохтоох радио кириитэ кыалла илэк, сотору бу болпурост эмиз быһаарыллыаба.

Тирээи турар улахан сорукутунан федеральнай сокуону олох-хо киллэрин буолар, ол эбэтэр 2006 сыл тохсунуу 1 күнүтэн ба-ры нэһилиэктэр территорияларын олохтоох байэни салайыны-га кириилэр. СР Президентэ В.А.Штыров 2004 сыл тохсунуу 8 күнүгэр таһаарыт Ыйаадын олохтоох киллэрин сүрүн програм-матта бигэрэһэн, тэрээнин үлэни саалаатыбыт. Муус устар 14 – 15 күнүгэр олохтоох байэни салайыныга кириитэ олоһор сирин республикада иккис күнүгэр научнай-практическай конферен-ция буолан ааста. Конференция үлэтигэр олохтоох байэни салай-ыныны 2008 сылга дьэри сайыннары Концепцията дьүүлэһилиннэ. Саха Республикатын Конституцията салайыны иккис өрүттээх буолуутун мэкээлиир туһааннаах сокуону ылым-мта, манан гражданны конституционнай бырааттарын туһанан

олохтоох байэни салайыныны бэйэлэрэ быһаараллар. 2004 сыл-тан саалаан олохтоох бюджетта бигэрэһин муниципальнай тэ-риллилэр бэрэстэбиитэллэх органныгар бигэрэһэр буолла. Государственная былаас органныра быраап, тэрээнин програм-матта, үп-харчы үрдүк кээмайин быһааран туран, муниципальнай тэриллилэр социальнай-экономическай балаһыанналарын бөгөрөтүтү туһаайаллар.

Олохтоох байэни салайыны федеральнай сокуонугар олобуран, республика бары нэһилиэһинэйдэх пууннарыгар олорор сиринэн 2005 сыл сэттиннэ ыйыгар дьэри быһаардылар барыах-тара. Федеральнай сокуон этэринэн, олорор сиринэн олохтоох бай-эни салайыны 1000-тан итэһэбэ суох киһилээх бөлүөлүктэргэ ки-риилээх. Саха сирин улуубулатыгар сеп түбэһинэрэн, конфе-ренция нэһилиэктэринэн кириити мэкээлиир. Концепция 2004 сыл бүтүтү республика Государственной Муньабын анал уурааба таһаарыа сокуоннай күүтүгэр кириэр.

Концепцияны олохтоох киллэрини түөрт түбүгүнэн ытыллар. Иккис бастагы түбүгү 2004 сылы толору хабар, манна сүрүннээн олохтоох байэни салайыны принциптарын, сокуоннаһы, мун-иципальнай тэриллилэр кырымыскаларын чуолкайдаһын, иитэр-өйдөтөр балаһыны үлэлэр бараллар. Уһуэ түбүгүгэ саҥа тэ-риллэр олохтоох байэни салайыны олорор сиринэн тэрээнин болпуростара быһаарыллалар, ол иһигэр быһаардылар тэрийэн ытыы кириэр. Бу тэрээнин үлэлэр 2005 сылга ытыллыахтара. Төрдүс түбүгү 2006 сылтан саалаан, эбэтэр олохтоох байэни салайыныны олорор сиринэн федеральнай сокуонга олобуран олохтоох киллэрин көрүлүлэр.

Улууслутугар бу болпуросту баһылык Сүбэтигэр иккитэ көрдүбүт, туһааннаах уураахтар таһыстылар, анал комиссия тэри-линэ. Ыам ыйытан саалаан нэһилиэктэринэн киһи аһыбы ыһыран анал муньахтар барыахтара, улуус киһини тэрилтэлэри-гэр уонна быһаардылар уокүрүктэринэн олохтоох байэни салайы-ныга кириити дьүүлэһиннэрэ. Чугастаагы сүрүн быһаарар болпуросту – сирин бөлөһүн көрүгэр сокуонга олобуран ы-тыллан түмүктэниэхтээх. Ыам ыйын бастагы күнүгэр саалаан нэһилиэктэргэ үлэлиир землеустроителлэр хаһаастарын төлөбүр муниципальнай тэриллиттэн барыаба. Манан сибээстэн, киһилэр үлэлэрин хайыскатын, эбэһинэстэрин кэһэтэр сору-ку туар. Олохтоох байэни салайыныга кириити бу баатанар спе-циалисттар сүрүн орулу ылаахтара. Киһилэр нэһилиэктэрин дьаһалтатын баһылыгын солбуйааччынан үлэлиэхтэра.

Олорор сиринэн олохтоох байэни салайыныга кириитин си-бээстэн, нэһилиэһинэйдэ араҥата бу болпуростка көтөүтүк кыттан байэтин санаатын биллэриэхтээх. Хаһыат, телевидение, радио үлэһиттэрэ нэһилиэһинэйдэ оротугар иитэр-өйдөтөр үлэни ыттар эбэһинэстэктэр. Ордук үп-харчы хантан кэлэрин, хайдак ороскуоттууру, үлүү-сайды барытын ынат оротугар тириэ-дин, улууска тэриллиттэ экономическай сэбиэт кадууһтээхтик үлэлиир улуубулатын тэрийин, кадрдары үөртти, киһилэр но-руока тахсыларын хааччыны сорукутара тураллар. Улуус Мун-наабын депутаттара бу тэрээнин үлэлэргэ быһаччы кыттыһан, тэ-рийсэн дьон-сэргэ олоһун таһымын үрдэтигэр, түмүгүлээх буолу-уга, ордук ынат үлэлээх буолуутугар нэһилиэктэр баһылыктарын кытта биһи өйү-санааны булан үлэлэһиннэрэ ирдэнэр.

Эһил 2005 сылга дойду үрдүнэн Улуу Кыайыны 60 сылын өрөгөйдөөх быраһыныһын көрсүөхтүт, Чурапчы улууна тэри-либита 75 сылын бэлэтиэхтэ. Бу үлэли-хамсы сыдыар тэ-рилтэлэр саалаааччылары, нэһилиэктэр баһылыктара, улуус дьаһалтатын элпээтээх үлэһиттэрэ, предпринимателлэр, баһынай хаһаайыстыбаларын саалаааччылары аҥа көлүөнэ үтүө үтэстэрин үйэтигинэ, олохтук сырдык, ыраас буолуутугар байэ-ларын кылааттарын киллэриэхтэра дьон баһаанабын биллэрибим.

И. Н. АММОСОВ,

"Чурапчы улууна (оройуона)" муниципальнай
тэрилли дьаһалтатын баһылыга.

УЛУУС УРАН ТАРБАХТААХТАРЫН УТУМНААЧЧЫЛАР

Уерэх управлениетын усна оҥо дьыруун сайыннары "Уорүү" киһи тэрээһинэринэн Чу-рапчытаагы КСК-га оскуола үрдүк уонна орто сүлүх кылаастарын үөрэнээччилэрин уус-уран отчотуларын улуустары быһаарыах буолан ааста. Сааскы суол кылааһын ахсыһа, 18 оскуола үөрэнээччилэр, курулуостар саалаа-чылары кытыннылар. Барыта 540 отчотук туру-рулуунна. Быһаарыа балаһыаннаһын быһылы-нан 11 көрүгүнөн сыаналаһын ытыллыах-тааба эрэри, айар дойдурдаах оҥолор бьдан элбэх көрүгүнэ үлэлэһиттэр. Ол курдук, урукку өтүгэр идэтигэр дьарыктарыт – түһүн отчоту, тахсидермия, граттаж, оригами, туй-тан, мурстан чочууулар элбээбиттэр.

Быһаарыа ООСРС културатын туйууа В.Д.Пинигина председателлэххэри сыанала-ата. Тахсыт түмүктэн бастагы мизэһи ы-лыттары эрэ билгитиннэрээх манык: маһынан чочууан отчотуута Диринг агро-оскуо-

латын үөрэнээччилэр Павел Поисев уонна Саша Пинигин бастаатылар. Киһилэр С.А.Пес-терев уонна Ф.М.Трофимов салалтатынан фи-гуралардаах, олоһостордоох саахымат осто-лун отчотон аһалыттар. Ювелирнай отчоту-тарга чарытаттаах дьахтар симэһинэн кытты-быт Петя Сивцев (Хатылы, сал. В.Г.Николаев), кы-тан отчотука сөрүө өрбүт Еля Сидорова (Хадаар, сал. А.С.Кривошальникова), туска сүтүрүлээх матаарчаа аһалыт Маша Гүлэева (Мугудай, сал. А.Ф.Оконешникова), оһуруонан лоҥстра отчотут Туяра Неустрова (Миндальгай, сал. Е.А.Кожурова), муостан дьахтар симэһин чочу-бут Петя Сивцев (Хатылы, сал. В.Г.Николаев), батикка Настя Поталова ("Чурапчы орто оскуола", сал. Смирникова М.Г.) уо. д. а. үлэлэрэ бе-стыгынан ааттанналар.

Кыайылаахтар усна биһиһтээх мизэ-таларга тиксидиттэр дипломнарын бэлэстэн-нилэр. Сүүрбэ оҥо биһиһтэби биһиһтэри ы-

лылар, ол иһигэр улуустары дьыла үөртэ-риттэр киһи (дир. А.П.Перевалова), Хаһыах ос-куола-садын итиллээччилэрэ бааллар.

Оҥолору үөртээн-таһаан кэрэ эйгэтигэр уһууар тугулар сыралалар педагогтар умнулу-батылар. Үрдүк таһымнаах үлэлэринэн кыт-тыбыт үөрэнээччилэр саалаан үлэлэһиттэргэ "Бастыҥ курулуос саалааһына" аат сирдээх-тик итэрилинэ. Ол курдук, кытан отчотука Хадаар орто оскулатын педагог-маастара, СР үөрэһириитин туйууна, республиканскай суолта-лаах норуот маастара А.С.Кривошальникова, туска Мугудай орто оскулатын педагог-мааста-ра, СР үөрэһириитин туйууна, республиканскай суолталаах норуот маастара А. Ф. Оконешни-кова, быһаарыа Алабар орто оскулатын эби үөртэһиннэ педагог Е.А.Кожурова, муоска уснаа ювелирнай отчотука Хатылы орто ос-кулатын педагог-маастара В.Г.Николаев, маһынан отчотука Диринг агро-оскулатын

тан С.А.Пестерев, Ф.Г.Марков, өрүүгэ Кытаа-нах орто оскулатын М.И.Смирникова, туй-га Хатылы орто оскулатын М.Н.Козлова, уруууа Кытаанах орто оскулатын СР үөрэһириитин туйууна, маастар-педагог Е.Т.Миронова үрдүк билиһини ытылар. Урукку сылларга маньах быһаарыа саалаааччы-лар байэлэрэ эрэ кириэр эбит буоллаһына, бу сырымга кытааччы оҥолор эмиз кири-биттэр. Ол киһилэр байэ-байэлэрин кытары бодо-руһалларыгар, опыта аһаһалларыгар, үлэлэ-рин тэһинэн көрөн анализтылларыгар, инники өтүгэр үлэһиттэригэр улахан кыагы биһи-дэр. Кыайылаахтар республикатаагы "Түһүлгэ" дьаарбаҥка-фестивалыта кыттыахтара.

В. ИВАНОВ,

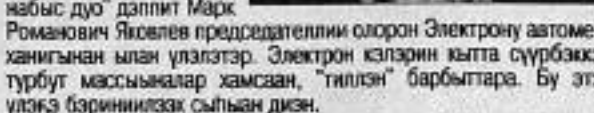
СР үөрэһириитин үтүөлээх үлэһитэ,
"Уорүү" оҥо дьыруун сайыннары
киһи директара.

Хавартыскаба: 1. Баһылык Н.Н.Тула-
сытов. 2. Дыһалта специалистна Д.А.Сме-
чева. 3. Чаркөөтөөлү тангара дыктоз.

ХОПУОБУНАЙ КОДЕКСКА УЛАРЫЙЫЫЛАР

О. ФЕДОВА, юстиция капитана,
ИДЪО силезийский боевой начальника

Санга тэрлибт Карл Маркс аатынан сөвхөз хонтуорат үлэ-хамнас үлүгдэ өсө тигинии олорор.

– Гараж, гараж, мингичн истэбүт дуо? – рациянан диспетчер бүтэсн сангата ийиллэр.

- Истэн, истэн! – рация ерө оргуйа түһэр.
- Галпил, эбистэн кизһэ үс самосвалы Нерюнгрига бүрдү.

тийгээ баралларыг бэлэмниигит, – диспетчер Электрон Баширмич чин-чин сангата ыдынарылаахтыг ийилэнэ.

Дээдний хүрлүүх юмни буюмтгаах сүмнүүдэлгисэ 1992 с. тах

сыяр дизан диспетчерингн үзлээбитэ. Пенсияга да талхан байран суулган олонгон кэбислээгэ, тобоос көхүнэр эрэ кыран масшынга алаас тэригтэлэгэ сүүлэрингн үзэнгиз.

Үлс – чөлс, хайрал, албан аат дымалта. Кырдик да, тойн да үкстэртэй сэлбисэйл кэмгэ үлс кийтэ чигстэнэр үтүө үгэйл баара. Ол смэринэн Электрон Васильевич 1961 с. Одьутуу нэһилиэгиттэн бастакынан Москвага Бүтүн Союзтаагы Норуо

Хаахайыстыбатын Сигиһиһилэрин Быыстапкатыгар кыттар чыэсэ тиксэн, үлэ үөрүтүн, дыһун билбитэ. Маны сэргэ араа таһымнаах Бочуотунай грамоталар, мэтээллэр кини үлэтин хамсаһын кэрэһэллиллэр.

Электрон В.Силевич тайгын эргэлтийнхөн Елена Петровна-ныг бүх сүрийгэр 48 жил устга алаха дийнхн арьшалаан үхүн буруунуунаартан, үс уол, биш кыс оёнуу англыаа кээкээтгээр киллэрэн, суолларын бигээтик тулгуу дьон-сэргэн ортоотон бараан дьолуунуу арьшастылар. Бу буолар орто дьол дуга уол оёо үлүгүнэн дугууан, ортоууан курданаан кэлэн барыта дьон.

г.попов

Хазартыскава: Э.В.Дьячковай.

В. ПЛАТОНОВ

О. ОКОНЕШНИКОВА,
"Чуораанчык" үһүйдээ методиста.

Автор суруттар этиллэр санаа
редакция позициятыгар мэлдьи сеп түбэхэр
буолбетах. Сурукка ыйыттар чакчылар
кырдыктаахтарыгар эппизинэни
автор тус бэйэте сүгөр.